

УДК 338.246

DOI: 10.31732/2663-2209-2022-65-19-24

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ СУТНОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Заверуха Д.А.¹, Копитко М.І.²

¹ аспірант, Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів, Україна,
e-mail.: bvpjp0909@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1180-8051>

² д.е.н., професор, професор кафедри управлінських технологій, ВНЗ «Університет економіки та права
«КРОК», м. Київ, Україна, e-mail.: marta_kernytska@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6598-3798>

CHARACTERISTIC OF THE BASIC COMPONENT PROVISIONS OF THE ECONOMIC SECURITY OF THE STATE

Zaverukha Dmytro¹, Kopytko Marta²

¹ postgraduate, Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, Ukraine, e-mail.: bvpjp0909@gmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1180-8051>

² Doctor of science (Economics), professor, professor of management technologies department, "KROK" University,
Kyiv, Ukraine, e-mail.: marta_kernytska@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6598-3798>

Анотація. Метою статті є характеристика основних аспектів сутності економічної безпеки. Проблеми дослідження ключових аспектів сутності економічної безпеки, було увагою багатьох вчених, попри це, питання визначення і дослідження нових поглядів щодо сутності економічної безпеки досі залишається актуальним. Це і обумовило вибір тематики. Доведено важливість дослідження сутнісних характеристик економічної безпеки і її місця в системі в умовах глобалізації. Визначено, що сьогодні, стабільний розвиток людської цивілізації нерозривно пов'язаний з потребою у забезпеченні безпеки як на рівні всієї держави, так і на рівні окремого індивіда. Проведено історичний аналіз розвитку поняття безпеки. Визначено, що поняття «безпека» слід трактувати як стан захищеності від реальних та потенційних небезпек, загроз та ризиків, а також як стан, при якому в повній мірі забезпечується можливість вільного існування та розвитку. Встановлено, що поняття «економічна безпека» слід трактувати як стан економічної системи, при якому вона здатна до розвитку та має ресурси та можливості протидіяти існуючим та потенційним ризикам, загрозам та небезпекам. За результатами проведеного дослідження, визначено, що економічна політика чинить в значній мірі опосередкований вплив на економічну безпеку. Слід звернути увагу, що загроза економічному зростанню може виникнути з різних зовнішніх і внутрішніх джерел. Економічна безпека країни має ієрархічну (особистість, держава, суспільство) та багатокомпонентну структуру. Охарактеризовано, що економічна безпека досягається за рахунок створення системи, в якій бізнес і політика віддалені один від одного, що дозволяє бізнесу керуватися економічним співтовариством, максимізуючи свій прибуток. Економічна безпека - важлива складова безпеки країни. Таке сприйняття підвищує важливість безпеки на всіх рівнях, особливо в сфері економіки, підкреслюючи ризики та невизначеність. Саме тому актуальним в подальшому буде приділити увагу детальному дослідженню усіх аспектів і характеристикації кожного елемента економічної безпеки.

Ключові слова: безпека, економічна безпека, аналіз, глобалізація, економічна система.
Формули: 0; рис.: 0; табл.: 1; бібл.: 12

Annotation. The purpose of the article is a feature of the main qualities of the essence of economic security. The problems of researching key aspects of the essence of economic security have been the attention of many scientists, despite this, the issue of defining and researching new views on the essence of economic security is still relevant. This led to the choice of subject. The importance of studying the essential characteristics of economic security and its place in the system in the context of globalization is proved. It has been determined that today the stable development of human civilization is inextricably linked with the need for security both at the level of the entire state and at the level of an individual. A historical analysis of the development of the concept of security is carried out. It has been determined that the concept of "security" should be considered as a state of protection from real and potential dangers, threats and risks, as well as a state in which the possibility of free existence and development is fully ensured. It has been established that the concept of "economic security" should be considered as the state of the economic system in which it is capable of development and has the resources and capabilities to counteract existing and potential risks, threats and dangers. Based on the results of the study, it was determined that economic policy has a largely indirect impact on economic security. It should be noted that the threat to economic growth may arise from various external and internal sources. The economic security of the country has a hierarchical (individual, government, society) and multicomponent structure. It is characterized that

economic security is achieved by creating a system in which business and politics are removed from each other, which allows business to be guided by the economic community, maximizing its profit. Economic security is an important component of a country's security. This perception raises the importance of security at all levels, especially in the economic sphere, highlighting risks and uncertainties. Therefore, it will be relevant in the future to pay attention to a detailed study of all aspects and characterization of each element of economic security.

Key words: security, economic security, analysis, globalization, economic system.
Formulas: 0; *fig.:* 0; *tabl.:* 1; *bibl.:* 12

Постановка проблеми. Глобалізація означає ослаблення влади національних держав і посилення впливу корпорацій, діяльність яких стає все більш транснаціональною за своїм характером. Ризики для економічної безпеки країни і регіону можуть полягати як у високій, так і в низькій залежності великого бізнесу від дій органів державної влади. З одного боку, політичне керівництво може мати сильний контроль над бізнес-спільнотою. У такій ситуації лобістські групи в уряді можуть спробувати нав'язати свою політику бізнесу на основі номенклатурних інтересів, які в деяких випадках суперечать цілям розвитку країни і регіону.

Економічна безпека в цьому випадку досягається за рахунок створення системи, в якій бізнес і політика віддалені один від одного, що дозволяє бізнесу керуватися економічним співтовариством, максимізуючи свій прибуток. З іншого боку, державне регулювання ділової активності може викликати ризик недружнього впливу лобістів, які діють в інтересах інших країн або міжнародних структур в обхід інтересів своєї країни. У цьому випадку державний контроль над підприємницькою діяльністю може привести до того, що економічні інтереси країни і регіону будуть більше турботою бізнес-спільноти, ніж державного механізму. Все це і багато іншого обумовлюють актуальність дослідження сутнісних характеристик економічної безпеки і її місця в системі в умовах глобалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми дослідження ключових аспектів сутності економічної безпеки, було увагою багатьох вчених, зокрема: Д. Ламбера, П. Кінга, Р. Нолана, Л. Абалкіна, А. Архіпова, О. Бухвальд, В. Сенчагова, О. Силкін, С. Глазьєва, В. Медведєва, Є. Олейнікова,

О. Тамбовцева, В. Франчук, А. Штангрет, Є. Човушіяна та інші.

Попри це, питання визначення і дослідження нових поглядів щодо сутності економічної безпеки досі залишається актуальним. Це і обумовило вибір тематики.

Формулювання цілей статті. Метою статті є характеристика основних аспектів сутності економічної безпеки.

Викладення основного матеріалу дослідження. Стабільний розвиток людської цивілізації нерозривно пов'язаний з потребою у забезпеченні безпеки як на рівні всієї держави, так і на рівні окремого індивіда. Так, до прикладу, питання гуманізації суспільства та забезпечення безпечного функціонування кожного окремого громадянина перебували в центрі уваги ще в первісні часи, хоча варто зазначити, що це стосувалось вирішення проблем війни та миру між племенами чи первісними населеннями.

Початок наукового обґрунтування концепції безпеки припадає на часи Давньої Греції та Риму. Давньогрецькі філософи стали одні з перших, кому вдалось закласти основи науково-правової парадигми безпеки особистості, суспільства та держави.

До прикладу, Платон [1, с.55] у своїх трактатах наголошував на тому, що безпека виступає головним фактором формування суспільного ладу та подальшого розвитку держави.

В той час як Епікур [2, с.32] визначав, що першочерговим завданням функціонування держави є саме забезпечення безпеки на всіх суспільних рівнях, при цьому виділяючи важливість організації взаємодії громадян в суспільстві, з метою подолання страху та небезпек в суспільстві та запобіганні нанесенні шкоди один одному. Така концепція забезпечення безпеки, на

думку філософа, була визначальною, так як він трактував безпосередньо державний устрій як добровільний догорів людей між собою про загальну вигоду на підтримання безпеки.

З подальшим розвитком суспільного ладу та соціальних інститутів, поняття безпека увійшло у всі сфери життєдіяльності людини. Науковці вже не могли трактувати поняття «безпека» однозначно як для окремої людини, так і для всього суспільства, та з розвитком соціальних інститутів розвиток поняття «безпека» актуалізувався саме на рівня суспільства і держави. Так, голландський юрист Гуто Гроція зазначав, що «... відчуття безпеки кожного громадянина в державі напряму залежить від главенства права в державі» [3, с.196]. Таким чином, даний науковець надавав першочергове значення системі права в забезпечення безпечної життєдіяльності кожної окремої людини в державі.

В епоху Просвітництва поняття «безпека» зазнало свого активного розвитку. Так, англійський філософ Томас Гоббс один з перших науковців в світі почав вивчати сутність безпеки з точки зору системного аналізу взаємодій людей між собою, а також взаємодії суспільства та державних інституцій в контексті формування умов для взаємовигідного та безпечного виживання та існування [4, с.173].

Цей автор вперше почав трактувати поняття «безпека» не лише як відсутність небезпек та ризиків для людини, але й як наявність в особи усіх благ життя та задоволення всіх потреб. Таке визначення стало основою для початку такого розділу безпекології як соціогуманітарна безпека.

В часи Нового часу такі вчені як Спіноза вивчали сутність безпеки в контексті державотворення. На його думку саме демократичний суспільний лад може забезпечити максимальний рівень безпеки окремого громадянина. Він також вважав, що основною метою функціонування держави є не загальнонаціональне панування та управління на свою користь громадянами держави, а формування

такого внутрішньодержавного середовища, яке б в повній мірі захищало громадянина від всіх ризиків, страхів та забезпечувало безпечне та гармонійне існування громадян в соціумі [5, с.76-78].

Сучасна цифровізація суспільства та глобалізаційні процеси в світі також зумовили значний розвиток поняття «безпека». На сьогоднішній день важливою складовою безпеки кожної людини є не лише відсутність фізичних небезпек та повноцінне державне забезпечення.

Вчені актуалізували важливість нових видів безпеки, як наприклад цифрова, психологічна чи соціо-гуманітарна, які стали важливим елементом політики функціонування державних інституцій. Забезпечення безпеки стало завданням не лише державних структур, а різних неурядових та приватних організацій державного та міжнародного рівнів [6, с.245].

На нашу думку, поняття «безпека» слід трактувати як стан захищеності від реальних та потенційних небезпек, загроз та ризиків, а також як стан, при якому в повній мірі забезпечується можливість вільного існування та розвитку.

В країнах Західної Європи поняття «економічна безпека» довгий час було нероздільним з поняттям «безпека», яке почали активно використовувати та досліджувати лише наприкінці 12 ст. В той час дане комплексне поняття трактували як «...стан відсутності загроз, небезпек та ризиків, а також існування сприятливих умов для діяльності соціальних інститутів, які цей стан забезпечують» [7, с.23].

Як самостійний термін, поняття «економічна безпека» на державному рівні почали використовувати з початком вживання терміну «національна безпека» в XIII столітті. Найбільш ранні згадки цього терміну датуються 1790 роком, коли в Єльському університеті почали включати в поняття «національної безпеки» такі види безпеки як економічна, політична та військова [8].

Концепція національної безпеки як парадигми досягнення стійкого стану держави зазнала активного розвитку за

подій, які назавжди увійшли в історію як Вестфальський мир, після якого концепція забезпечення економічних інтересів держави стала новою основою міжнародного порядку [9, с.109].

Глобальні кризові явища, які відбувались в ХХ столітті, що торкнулись як кожної окремої економіки країни, так і світову економіку в цілому, зумовили посилення уваги до економічної складової національної безпеки. До прикладу, в 1929-1933 році в США, під час намагання стабілізувати активно діючу економічну кризу, президент Франклін Рузвельт вперше застосував поняття «економічна безпека» як самостійне та незалежне поняття, намагаючись цим підкреслити його значимість та критичність в ці непрості часи.

Так, в 1934 році під його керівництвом було створено перший в світі Комітет з економічної безпеки, на який було

покладено завдання в найкоротші строки нормалізувати та стабілізувати економічне та соціальне становище країни. Після цих подій концепція економічної безпеки стала опорним принципом внутрішньої та зовнішньої діяльності США. Підтвердженням тому став підписаний в 1947 році президентом Гарі Труменом «Акт про національну безпеку» [8].

Наступним президентом США, хто намагався актуалізувати економічну безпеку країни став Білл Клінтон, під час керівництва якого було створено «Національний економічний комітет для розробки та провадження заходів з підтримки національної економічної безпеки».

На сьогоднішній день існує велика кількість визначень «економічна безпека» (табл.1).

Таблиця 1

Основні погляди щодо трактування поняття «економічна безпека»

Автор	Визначення
Пашко П. [10, с.6]	стан забезпечення економічного благополуччя національної безпеки країни, при якому реалізується визначений комплекс заходів, які направлені на перманентний та оптимізований розвиток економічної безпеки держави, забезпечення самодостатності та стійкості економічної системи, яка володіє визначеними механізмами захисту від зовнішніх та внутрішніх негативних чинників впливу
Шлемко В., Бінько І. [11, с.11]	стан національної економічної системи, за якого існує можливість збереження стійкості до внутрішніх та зовнішніх негативних впливів, а також здатність задовольняти потреби окремого громадянина, суспільства та держави в цілому.
Мунтіян В. [12, с.24]	комплекс протективних заходів, які реалізуються на загальнодержавному рівні, та спрямовані на перманентний та стабільний розвиток економічної системи держави, до яких відносяться механізми протидії внутрішнім та зовнішнім загрозами та негативним впливам

Сформовано на основі досліджуваних джерел: [10-12]

До прикладу, як забезпечення економічної складової національної безпеки поняття «економічна безпека» трактує П. Пашко [10, с.16], визначаючи її як комплекс ціленаправлених заходів та механізмів, функціонування та реалізація яких направлена на перманентних та стабільний розвиток економічної системи країни та забезпечення стабільності та стійкості системи, що відповідає за протидію внутрішнім та зовнішнім негативним наслідкам.

Іншої думки, Мунтіян В. [12, с.24], який під економічною безпекою розуміє цілісну систему заходів, які реалізуються на загальнодержавному рівні, та спрямовані на перманентний та стабільний розвиток економічної системи держави, до яких відносяться механізми протидії внутрішнім та зовнішнім загрозами та негативним впливам.

На нашу думку, поняття «економічна безпека» слід трактувати як стан економічної системи, при якому вона здатна до розвитку та має ресурси та

можливості протидіяти існуючим та потенційним ризикам, загрозам та небезпекам.

Висновки. Добробут кожної країни в першу чергу пов'язаний з прибутком, який розподіляється на душу населення, що є ще одним важливим фактором перспектив зайнятості / безробіття. Економічна політика чинить в значній мірі опосередкований вплив на економічну безпеку. Слід звернути увагу, що загроза економічному зростанню може виникнути з різних зовнішніх і внутрішніх джерел.

Економічна безпека країни має ієрархічну (особистість, держава, суспільство) та багатокомпонентну структуру.

Економічна безпека - важлива складова безпеки країни. Таке сприйняття підвищує важливість безпеки на всіх рівнях, особливо в сфері економіки, підкреслюючи ризики та невизначеність. Саме тому актуальним в подальшому буде приділити увагу детальному дослідженню усіх аспектів і характеристики кожного елемента економічної безпеки.

Література:

1. Платон Держава / пер. з давньогр. Д. Коваль. Київ : Основи, 2000. 355 с.
2. Історія вчень про державу і право : підручник / за ред. проф. Г. Г. Демиденка, проф. О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 256 с.
3. Мандзіновська Х. О. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Наукові записки [Української академії друкарства]*. 2016. № 2. С. 159–166.
4. Гоббс Т. Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної / пер. з англ. Р. Димерець [та ін.] ; наук. ред. Т. Польська. Київ : Дух і Літера, 2000. 600 с.
5. Мішина І. Г. Проблема формування теоретичних основ економічної безпеки суспільства. *Торгівля і ринок України*. 2004. Вип. 16. Т. 1. 352 с.
6. Валіхновський Р. Підходи щодо побудови гуманітарної парадигми забезпечення національної безпеки. *Вісн. НАДУ*. 2010. № 1. С. 243-253.
7. Бандурка О. М., Духов В. Є., Петрова К. Я., Черняков М. І. Основи економічної безпеки : підручник. Харків : Нацунту внутр. справ, 2003. 236 с.
8. MacFarlane, S. Neil; Yuen FoongKhong S. Neil, MacFarlane; Yuen FoongKhong. eds. Human security and the UN: a critical history. United Nations intellectual history project (illustrated ed.). Indiana University Press. 2006.

9. Шемяєва Л. Г. Забезпечення економічної безпеки підприємства на основі управління стратегічною взаємодією з суб'єктами зовнішнього середовища: монографія / Рада нац. безпеки і оборони України, Нац. ін.-т пробл. міжнар. безпеки. Київ : НУПМБ, 2009. 357 с.

10. Пашко П. В. Митна безпека як важлива складова економічної безпеки держави. *Вісник Академії митної служби України*. 2005. №3(27). С. 3-7.

11. Шлемко В. Т. Бінько І. Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія. Київ : НІСД, 1997. 144 с.

12. Мунтіян В. І. Економічна безпека України. Київ : КВІЦ, 1999. 462 с.

References:

1. Platon (2000), *Derzhava* [State] lane from ancient Greek D. Koval, Osnovy, Kyiv, 355 p.
2. Demydenka, H. and Petryshyna, H. (2009), *Istoriya vchen' pro derzhavu i pravo : pidruchnyk* [History of the doctrine of state and law: a textbook], Pravo, Kharkiv, Ukraine, 256 p.
3. Mandzinovs'ka, Kh. O. (2016), "Economic security of the state: essence, constituent elements and problems of providing", *Naukovi zapysky [Ukrayins'koyi akademiyi drukarstva]*, № 2, pp. 159–166.
4. Hobbs, T. (2000), *Leviafan, abo Sut', budova i povnovazhennya derzhavy tserkovnoyi ta tsyvil'noyi* [Leviathan, or the Essence, structure and powers of the church and civil state], Dukh i Litera, Kyiv, Ukraine, 600 p.
5. Mishyna, I. H. (2004), "The problem of forming the theoretical foundations of economic security of society", *Torhivlyi i rynok Ukrayiny*, vol. 16, part. 1. 352 p.
6. Valikhnovs'kyu, R. (2010), "Approaches to building a humanitarian paradigm of national security", *Visn. NADU*, № 1, 243-253 pp.
7. Bandurka, O. M. Dukhov, V. Ye. Petrova, K. Ya. and Cherniakov, M. I. (2003), *Osnovy ekonomichnoi bezpeky* [Fundamentals of economic security], Natsuntu vnutr. sprav., Kharkiv, Ukraine, 236 P.
8. MacFarlane, S. Neil and Yuen FoongKhong (2006). S. Neil, MacFarlane; Yuen FoongKhong. eds. Human security and the UN: a critical history. United Nations intellectual history project (illustrated ed.). Indiana University Press.
9. Shemayeva, L. H. (2009), *Zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstva na osnovi upravlinnya stratehichnoyu vzayemodiyeyu z sub'yektamy zovnishn'oho seredovyshcha* [Ensuring the economic security of the enterprise based on the management of strategic interaction with the subjects of the external environment], Rada nats. bezpeky i obrony Ukrayiny, Nats. in.-t probl. mizhnar. bezpeky, NUPMB, Kyiv, 357 p.
10. Pashko, P. V. (2005), "Customs security as an important component of economic security of the state",

Visnyk Akademii mytoi sluzhby Ukrainy, №3(27), pp. 3-7.

11. Shlemko, V. T. and Bin'ko, I. F. (1997), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist' i napryamky zabezpechennya* [Economic security of Ukraine: essence and directions of providing], NISD, Kyiv, Ukraine, 144 p.

12. Muntiyan, V. I. (1999), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy* [Economic security of Ukrain], KVITS, Kyiv, Ukraine, 462 p.

Стаття надійшла до редакції 27.01.2022 р.